

Особливості проведення окремих невідкладних негласних слідчих (розшукових) дій

Керевич Олег Васильович – заступник начальника управління ГСУ МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

У статті з'ясовується доцільність застосування можливостей негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Аналізуються процесуальні та організаційні особливості проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу та спостереження за особою, річчю або місцем.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, оперативні підрозділи, слідчий, прокурор, постанова, оперативно-розшукова діяльність.

Постановка проблеми. Одним із нововведень КПК України стала глава 21, яка має назву “Негласні слідчі (розшукові) дії” (далі – НСРД). Це, безперечно, новий інститут кримінального процесу, створення якого пов'язано із можливістю отримання доказів у кримінальному провадженні, під час проведення кримінально-процесуальної діяльності у передбаченій КПК України спосіб і з подальшим їх використанням у суді стороною обвинувачення чи захисту.

Доцільність і навіть необхідність застосування можливостей НСРД, як процесуальної форми ОРД у кримінальному провадженні, не викликає сумніву. Адже без використання негласних, розвідувальних і контррозвідувальних заходів, які застосовуються у процесі підготовки та проведення НСРД, вказані дії позбавлені сенсу та фактичної можливості досягнення мети їх проведення, отримання або перевірки доказів у конкретному кримінальному провадженні. Визначена законом форма проведення НСРД через заборону розголошення поза встановленим порядком факту та методів проведення, по-перше, забезпечує захист охоронюваних законом суспільних відносин: державної таємниці, прав свобод

та законних інтересів особи; по-друге, створює передумови для досягнення мети проведення дії, як наслідок, можливості використання у конкретному кримінальному провадженні її результатів – отриманих фактичних даних. Однак об'єктивним буде окреслити низку дискусійних теоретичних положень, без вирішення яких якісне проведення НСРД та отримання фактичних даних ставить під загрозу можливість їх використання [1, с. 149].

Мета статті. Передбачення такого комплексу засобів збирання доказів, як інститут НСРД, пов'язане із необхідністю використання результатів їх проведення та процесуального закріплення у кримінальному провадженні, як доказу винуватості чи невинуватості певної особи в інкримінованому їй злочині. Ці докази збираються за допомогою негласних засобів і методів, які до прийняття та вступу в дію нового КПК належали до оперативно-розшукових заходів і проводилися за оперативно-розшуковими справами відповідної категорії. На характеристиці окремих із них ми зупинимось у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам організації і тактики проведення слідчих дій присвячено роботи Ю. П. Аленіна, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Л. Д. Удалової, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька та багатьох інших науковців у сфері кримінального процесу та криміналістики.

Виклад основного матеріалу. Рішення про проведення НСРД дії приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних НСРД та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення НСРД. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої НСРД, як контроль за вчиненням злочину.

Особливу увагу потрібно звернути на своєчасність проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), тому що за допомогою цих НСРД у перші години проведення розслідування можна вирішити завдання, які стоять перед органом досудового розслідування. Насамперед, вони повинні входити до плану проведення першочергових слідчих дій при розслідуванні злочинів проти життя та здоров'я, коли наявність необ-

хідної інформації дає можливість затримати підозрюваного “по гарячих слідах”.

Кримінальний процесуальний кодекс України у статті 250 передбачив проведення НСРД у виняткових випадках до постановлення ухвали слідчого судді. Ці випадки пов'язані, по-перше, з врятуванням життя людей та, по-друге, із запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (ст. ст. 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Інших випадків проведення НСРД КПК України не передбачає. Таким чином, Кодекс фактично визначив випадки проведення так званих невідкладних НСРД, про яких буде йти мова.

Підставою для прийняття рішення слідчим чи прокурором про проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді може бути наявність достатньої інформації, отриманої в установленому порядку, щодо: реальної загрози життю людей шляхом злочинного посягання; підготовки та замаху або вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів, санкція статей, за які передбачають покарання у вигляді позбавлення волі на п'ять і більше років, з метою їх запобігання.

Кримінальним законодавством України до таких злочинів віднесено: злочини проти основ національної безпеки України; злочини проти життя та здоров'я особи, проти статевої свободи та статевої недоторканості; злочини проти власності; контрабанда, вчинена за попередньою змовою групою осіб, або особою, раніше судимою за такий злочин; легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом, вчинення повторно або за попередньою змовою групою осіб; злочини проти громадської безпеки; злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканості державних кордонів; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; злочини у сфері службової діяльності.

При цьому після початку НСРД, прокурор зобов'язаний невідкладно, але не пізніше однієї доби, звернутися з клопотанням до слідчого судді щодо дозволу на її проведення. Протягом шести годин з моменту його отримання, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання і прийняти ухвалу про проведення НСРД [8, с. 9–10].

Відповідно до змісту частини першої статті 250 КПК проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді здійснюється у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей і запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину. Як виняткові та невідкладні випадки слід розглядати настання таких обставин, за яких неможливо відвернути загрозу життю людей або ж попередити, запобігти вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину із дотриманням загального порядку організації провадження НСРД. Якщо така

інформація отримана не в межах кримінального провадження, слідчий, прокурор у порядку, встановленому ст. 214 КПК, вносять такі відомості до ЄРДР, після чого може розпочатися проведення НСРД [4].

З огляду на те, що КПК України дозволив у невідкладних випадках проводити НСРД до постановлення ухвали слідчого судді, тут і почали виникати певні проблеми, одна з яких полягає у механізмі проведення НСРД. Так, КПК передбачив проведення НСРД у вказаному випадку в ст. ст. 268, 269 КПК, не передбачивши законодавчого закріплення проведення інших НСРД, визначених КПК України [4]. На нашу думку, це пояснюється, перш за все, помилкою законодавця.

Таким чином, КПК України передбачив проведення таких НСРД до постановлення ухвали слідчого судді, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269 КПК).

Установлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою є НСРД, яка полягає у застосуванні спеціальних технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного запису, в тому числі мобільного терміналу системи зв'язку чи інших радіовипромінювальних пристроїв [6, с. 118].

Особливістю даного виду НСРД є те, що він забезпечує дистанційну локалізацію місцезнаходження пристрою системи радіозв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються цими засобами, чи іншого радіовипромінювального пристрою. Організація та проведення цієї НСРД безпосередньо не обмежує конституційні права та свободи людини і громадянина, оскільки її об'єктом є технічний засіб, а не фізична особа. Окрім того, під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу не контролюється будь-яка інформація, що передається засобами зв'язку, чи інша інформація, якою обмінюються особи, що перебувають у приміщенні, де знаходиться радіоелектронний засіб. Тому проведення зазначеної НСРД не є винятковим і допускається у розслідуванні злочинів будь-якого ступеня тяжкості.

Безпосереднє встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу здійснюється із застосуванням спеціальних технічних засобів уповноваженими спеціалістами оперативних підрозділів. За результатами проведення цієї НСРД може бути встановлено місцезнаходження кінцевого обладнання рухомого (мобільного) зв'язку, яке використовується особою, підозрюваною або причетною до вчинення злочину, інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тощо.

Проведення цієї НСРД сприяє отриманню даних, необхідних для оперативного розшуку особи, підозрюваної у причетності до вчинення злочину, за рахунок встановлення місцезнаходження його персональної радіостанції стільникового радіозв'язку, та забезпечує можливість

установлення місцезнаходження у визначений проміжок часу радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать або використовувались особами, які можуть бути причетними до вчинення злочину, визнані потерпілими або свідками; або поточні координати такого радіоелектронного засобу в просторі й часі.

Встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, який використовується окремою особою, як правило, здійснюється з метою реалізації окремих завдань кримінального провадження, зокрема, забезпечення проведення такої НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, або ж заходів із затримання підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину.

Для організації та проведення цих НСРД уповноваженими підрозділами застосовуються спеціальні технічні засоби отримання інформації.

Встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому частиною першою ст. 250 КПК, тобто у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину. В постанові про дозвіл на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до постановлення ухвали слідчого судді додатково мають бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання (ч. ч. 1, 2 ст. 268 КПК України) [4]. Такими ідентифікаційними ознаками можуть виступати, зокрема: номер абонента в телефонній мережі загального користування; міжнародний ідентифікаційний номер мобільного терміналу; міжнародний ідентифікаційний номер мобільного абонента.

Отже, частина перша статті 268 КПК України надає можливість проведення НСРД, спрямованої на встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (мобільного терміналу систем зв'язку та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тобто мобільного телефону, GSM, UMTS, HSDPA, WiMAX, LTE модемів, що забезпечують бездротовий доступ до мережі Інтернет та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, тощо), без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, а саме:

– місцезнаходження у певний час або проміжок часу до, під час або після вчинення злочину в конкретному місці радіоелектронних засобів, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) були у користуванні

у цей час у осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину, свідків, потерпілого;

– теперішнє місцезнаходження радіоелектронних засобів та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, що належать та (або) знаходяться у користуванні в осіб, які можуть бути причетними до вчинення злочину [3, с. 246].

Іншою НСРД є спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), під якою законодавцем розуміється візуальне спостереження, що проводиться за цими об'єктами у публічно доступних місцях із застосуванням фото- і відеозйомки, спеціальних технічних засобів для спостереження (оптичних і радіоприладів, інших технічних засобів тощо). Мета проведення цієї НСРД полягає в пошуку, фіксації і перевірці під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує; певної речі чи місця у публічно доступних місцях, що має відношення до вчинення кримінального правопорушення. У ході провадження НСРД, регламентованої ст. 269 КПК, може проводитися візуальне спостереження за вказаними об'єктами із застосуванням спеціальних технічних засобів (біноклів, приладів нічного бачення тощо) [4].

Візуальне спостереження може здійснюватися з метою негласного спостереження, слідкування за особами, підозрюваними у вчиненні тяжких або особливо тяжких злочинів (об'єктів спостереження), місцями їх постійного проживання чи тимчасового перебування, за їх поведінкою, транспортними засобами, які вони використовують. Зазначене спрямоване на отримання об'єктивної інформації про злочинну діяльність окремих осіб, їх співучасників, виявлення зв'язків цих осіб, встановлення місцезнаходження осіб, які розшукуються органами досудового розслідування чи судом, з'ясування обставин безвісного зникнення людей, а також встановлення місць зберігання зброя, предметів учинення злочинів і незаконно добутого майна. Візуальне спостереження за конкретною особою завжди має на меті пошук і фіксацію відомостей, що можуть використовуватись у доказуванні, а також з метою забезпечення інших слідчих і процесуальних дій: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, контрольованих та оперативних закупок товарів, затримання підозрюваного тощо [2].

Одержані за результатами цієї НСРД відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберігання не підлягають і знищуються під контролем прокурора (ч. 4 ст. 255 КПК) [4].

За результатами проведення НСРД складається протокол, у якому послідовно, в хронологічному порядку із зазначенням точного часу, а також місця події міститься опис результатів візуального спостереження. Додатками до про-

токолу спостереження за особою, річчю, місцем можуть бути фотографії, відеоматеріали, письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні цієї НСРД, стенограми, аудіозапис, фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації тощо. Протоколи за результатами спостереження за особою, річчю, місцем можуть використовуватись у доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Ці протоколи з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення вказаної НСРД передаються прокурору (ч. 3 ст. 252 КПК) [5, с. 498].

З практичної точки зору вищезазначені НСРД проводяться до постанови ухвали слідчого судді. Так, у разі вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину алгоритм дій застосування встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою та спостереження за особою, річчю або місцем виглядає у наступному порядку. При отриманні повідомлення про вчинення злочину слідчо-оперативна група виїжджає на місце події, після приїзду повідомляє чергового про злочин і проводить всі необхідні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи. Відразу після проведення вказаних дій слідчий вносить відомості до ЄРДР, лише після цього йому відкривається весь комплекс слідчих (розшукових) і НСРД, необхідних для швидкого повного та об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень. Не зважаючи, та у разі отримання необхідних фактичних підстав (можливість, доцільність і необхідність застосування) для проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою та (або) спостереження за особою річчю або місцем слідчий негайно відповідно до ст. 250 КПК України вносить постанову на проведення вище визначених НСРД, яку погоджує із прокурором, і лише після її погодження в нього з'являється можливість підготувати доручення, яке відповідно до Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГПУ, МВС, СБУ, АДПСУ, Мінфіну, Мін'юсту від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/ 516/1199/936/1687/5, готується у двох примірниках і разом із постановою слідчого, погодженою з прокурором, направляється до оперативних підрозділів, які, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД, на підставі свого завдання залучають відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи, що і проводять безпосереднє виконання [7].

При цьому уповноважені оперативні підрозділи не мають права виходити за межі доручень слідчого, прокурора. Вони зобов'язані повідомляти їх про виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження або вимагають нових процесуальних рішень слідчого, прокурора. Далі ситуація відбувається у доволі бюрократизованій формі. Відповідно до вищезгаданої Інструкції, отриману інформацію в ході проведення встановлення місцезнаходження ра-

діоелектронного пристрою та (або) спостереження за особою річчю або місцем, оперативні підрозділи, які залучалися, передають підрозділам ініціаторам для складання протоколу. Далі, після складання, протокол і додатки до нього, не пізніше 24 годин після складання, надаються прокурору, зазначеному в дорученні. Після чого прокурор, за необхідності, може ознайомити слідчого, який здійснює розслідування даного кримінального провадження з протоколом і відповідними додатками. Потім відбувається процес розсекречення протоколу й додатків проведення відповідних НСРД та додавання їх до матеріалів кримінального провадження.

Сьогодні практика знає випадки, коли від проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою та (або) спостереження за особою, річчю або місцем до затримання підозрюваного проходять лічені години. Так, в одному із міст України було вчинено вбивство. Слідчо-оперативною групою проведеними заходами було встановлено особу підозрюваного та необхідні дані для проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою. Відомості відразу було внесено в ЄРДР. Слідчий виніс постанову на проведення встановлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою, негайно погодивши її з прокурором, і дав доручення оперативним працівникам для виконання. Останні направили відповідне завдання до оперативно-технічних підрозділів, які після проведення необхідних заходів передали інформацію до підрозділу-ініціатора про місцеперебування підозрюваного в учиненні вбивства, які й затримали його. Слід зауважити, що при чітко злагодженій взаємодії слідчого, прокурора, оперативних працівників, підрозділів, які залучалися для проведення НСРД, підозрюваного було затримано за сім годин після вчинення вбивства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, слова скептиків про те, що новий КПК України зруйнував можливість розслідування злочинів по гарячих слідах, можна назвати не в повній мірі виправданими. Кодекс передбачив можливість виконання завдань досудового розслідування за допомогою НСРД, які можна провести до постановлення ухвали слідчого судді, а саме: установлення місцезнаходження радіоелектронного пристрою та (або) спостереження за особою, річчю або місцем, які дають бажаний результат при чіткій та злагодженій взаємодії слідчого, прокурора, оперативних підрозділів і підрозділів, що залучаються для проведення НСРД, й необхідних умов, потрібних для проведення.

Список використаних джерел

1. Благута Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення / Р. І. Благута // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 1. – С. 147–152.
2. Гетьман А. Науково-практичний коментар нового Кримінального процесуального кодексу України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] / А. Гетьман. – Режим доступу :

<http://www.yport.inf.ua/stattya-sposterejennya-osoboyu-richchu-abo-50510.html>.

3. Керевич О. В. Правовідносини слідчих та оперативних підрозділів під час установаження місцезнаходження радіоелектронного засобу / О. В. Керевич // Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – № 2. – С. 244–249.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – К. : “Центр учбової літератури”. – 2012. – 292 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : [у 2-х т.] / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; [за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова]. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.

6. Коваленко В. В. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії у схемах : посібник / В. В. Коваленко, Д. Й. Никифорчук, Л. М. Зима, О. С. Тарасенко [та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ. 2013. – 178 с.

7. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПСУ, Мінфін, Мінюст від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v011490012/print90075738476261>.

8. Удалова Л. Д. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний // Розкриття злочинів за новим кримінальним процесуальним кодексом України. – К., 2012. – С. 8–11.

В статье определена целесообразность применения возможностей негласных следственных (розыскных) действий в уголовном судопроизводстве. Анализируются процессуальные и организационные особенности проведения установления местонахождения радиоэлектронного средства и наблюдения за лицом, вещью или местом.

The article deals with the appropriateness of the use of covert investigative (detective) actions in the criminal proceedings. The procedural and organizational features of the locating radio-electronic means and observing the person, thing or place are examined.

Стаття надійшла до редакції журналу 2 вересня 2014 року.